

93

NINA Temahefte

Norsk hekkefuglovervåking

Bård G. Stokke
Ingar J. Øien
Roald Vang
John A. Kålås

Stokke, B.G., Øien, I.J., Vang, R. & Kålås, J.A. 2024. Norsk hekkefuglovervåking.
NINA Temahefte 93. Norsk institutt for naturforskning

Sted: Trondheim januar 2024

ISSN: 2535-6526
ISBN: 978-82-426-5202-7

RETTIGHETSHAVER
© Norsk institutt for naturforskning
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

KVALITETSSIKRET AV
Arne Follestad, NINA

ANSVARLIG SIGNATUR
Svein-Håkon Lorentsen, NINA

OPPDRAUGSIVER(E)/BIDRAGSYTER(E)
Miljødirektoratet

OPPDRAUGSIVERS REFERANSE
M-2695|2024

GRAFISK UTFORMING
Eva Setsaas, NINA

Forsidefoto:
Blåmeis, Ingar J. Øien

KONTAKTOPPLYSNINGER
Norsk institutt for naturforskning (NINA)
Postadresse: Postboks 5685 Torgarden, 7485 Trondheim
Telefon 73 80 14 00
<http://www.nina.no>

Norsk hekkefuglovervåking

Bård G. Stokke, Ingar J. Øien, Roald Vang & John A. Kålås

Gråsisik
Foto: Ingar J. Øien

Innhold

- 5 Forord
- 6 Innledning
- 8 Hvor foregår overvåkingen?
- 10 Hvordan foregår datainnsamlingen?
- 12 Hvilke arter overvåkes?
- 16 Hvorfor er bestandstrender for hekkefugler i Norge viktige?
- 18 Dårlig vær kan virke negativt på fuglebestander
- 20 Vipa i sterk tilbakegang
- 22 Tranebestanden er doblet i perioden 2008-2023
- 24 Flerartsindekser viser tilstanden for fuglesamfunn i ulike naturtyper
- 30 Hvordan står det til med fuglene i resten av Europa?
- 35 Mer informasjon

Forord

Hvert år teller vi fugler i Norge, som en del av arbeidet med å ivareta biologisk mangfold. I perioden 2005-2010 ble det etablert et landsdekkende nettverk bestående av 492 telleruter. Det gjør oss i stand til å vise hvordan det står til med våre mer vanlige hekkefugler i landmiljøet i Norge.

Hensikten med dette temaheftet er å presentere overvåkingsprosjektet Norsk hekkefuglovervåking, gi noen smakebiter på resultatene og vise hva hekkefuglovervåkingen brukes til både nasjonalt og internasjonalt.

Deler av innholdet i temaheftet er hentet fra tidligere publikasjoner fra hekkefuglovervåkingen. Dette gjelder særlig kapitlene som omhandler tilstanden for fuglesamfunn i ulike naturtyper i Norge og Europa.

Mer enn 500 personer har i årenes løp registrert fugler de har sett og hørt i telleruter over det ganske land. Innsatsen til dette tellemannskapet er helt avgjørende for å gjennomføre hekkefuglovervåkingen.

Vi ønsker også å takke regionlederne i BirdLife Norge; Nils C. Bjørge, Knut Eie, Torstein Myhre, Paul Shimmings og Tom R. Østerås, samt Siw E. Berge, Diego Pavón-Jordán og Monica M. Ruano ved NINA. Deres innsats er uvurderlig for prosjektet.

Overvåkingen utføres i samarbeid mellom BirdLife Norge og NINA, og finansieres av Miljødirektoratet.

Trondheim, januar 2024

Bård G. Stokke, Ingar J. Øien, Roald Vang & John A. Kålås

Innledning

For å følge med på hvordan det går med norsk natur, har vi behov for informasjon som kan fortelle oss noe om naturens tilstand. Slik kan vi dokumentere endringer og finne mulige årsaker til disse endringene. Endringer i fuglenes hekkebestander (antall hekkende par) er et eksempel på slik kunnskap som er viktig for naturforvaltningen i mange land, også Norge. Både nasjonalt og internasjonalt er fugler gode indikatorer for bærekraftig utvikling og økosystemenes tilstand på grunn av at:

- fugler responderer på ulike trusler
- fugler representerer ulike nivåer i næringskjeden
- fugler er utbredt i alle naturtyper
- vi har god kunnskap om artene og deres økologi
- vi har gode metoder for bestandstelling
- det finnes et omfattende nettverk av personer med nødvendig kunnskap for å gjennomføre tellinger

Antall individer eller par av en bestemt fugleart i et område utgjør artens hekkebestand. Hovedformålet med Norsk hekkefuglovervåking er å skaffe informasjon om bestandsutviklingen for fuglearter som hekker i landmiljøet i Norge. Blir det færre eller flere av de ulike artene, eller er bestandene relativt stabile over tid?

Figur 1.

- Totalt inngår 492 telleruter i Norsk hekkefuglovervåking

Hvor foregår overvåkingen?

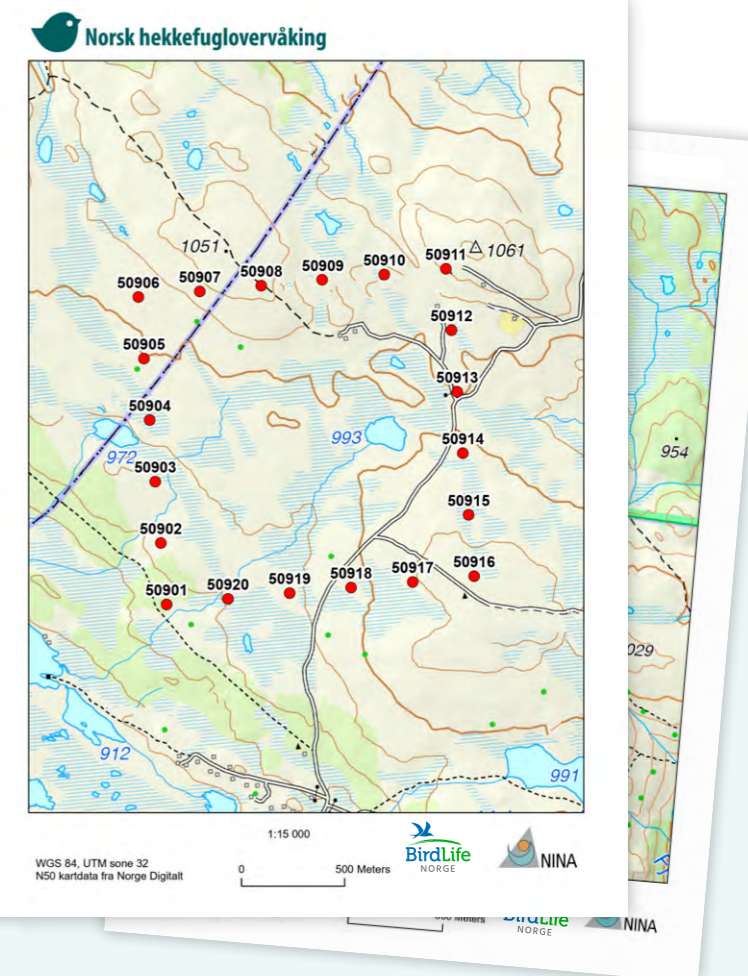
Hekkebestander av fuglearter i landmiljøet overvåkes på lokaliteter som er fordelt over hele landet. Til dette benytter vi nettverk av telleruter (**Figur 1**) for å sikre at resultatene så godt som mulig gjenspeiler endringene i norsk natur. Tellerutene blir derfor besøkt selv om området er utsatt for omfattende utbygging, eller om tidligere jordbrukslandskap blir lagt brakk. Det er jo nettopp slike endringer som kan ha innflytelse på om det blir færre eller flere individer av en bestemt art.

Hvor mange telleruter trenger vi for å få et godt grunnlag for å si noe om tilstanden til våre hekkefugler? Fagmiljøet kom fram til at et nettverk med ca. 500 telleruter og ca. 10 000 tellepunkter vil fange opp nasjonale bestandsendringer for våre vanlige hekkefuglarter i landmiljøet. Nettverket av telleruter ble etablert i perioden 2005-2010, og består av 492 faste ruter (**Figur 1**). De fleste rutene besøkes årlig.

Hver tellerute inneholder 20 tellepunkter plassert med 300 meters mellomrom langs sidene i et kvadrat med sidelengde 1,5 km (**Figur 2**). Noen ruter består av færre enn 20 punkter (minimum 12), fordi de opprinnelig utlagte punktene er utilgjengelige (de ligger i vann, bratte berg eller lignende).

FAKTA

- Totalt 492 telleruter bestående av 9257 tellepunkter (snitt 18,8 tellepunkter per tellerute).
- 72 telleruter er gitt forenklet punkt plassering p.g.a. svært vanskelig terreng.
- For 41 telleruter i Troms og Finnmark brukes det helikopter for å nå fram på grunn av lang avstand til vei og fare forbundet med passering av elver.

Figur 2.

Hver tellerute er et kvadrat som består av 20 tellepunkter (røde sirkler) med 300 meters mellomrom.

Hvordan foregår datainnsamlingen?

Tellemannskapet består både av dyktige amatører og profesjonelle ornitologer, og ofte er det samme person som teller i en bestemt rute i flere år. Til sammen er det ca. 150 personer hvert år, som alle har nødvendig kompetanse til å gjenkjenne arter både ved syn og hørsel. Det er mange som har gjennomført kurset BirdID ved Nord Universitet.

Fugletellingene gjennomføres i perioden 23. mai–10. juli, og hver rute har en fast 14-dagers periode hvor tellingene skal utføres. Ruter langt sør i landet og i lavlandet telles tidligere enn ruter til fjells og nordpå. Tidspunktene kan justeres noe hvis våren er uvanlig tidlig eller sen, og værforholdene må være gunstige. Dårlig vær reduserer fuglenes aktivitet og oppdagbarhet. Tellingene foregår på morgenkvisten, som er det tidspunktet de fleste arter er mest aktive og lettest å observere.

Tellingene gjennomføres etter bestemte retningslinjer i nøyaktig fem minutter på hvert av de 12-20 tellepunktene i ruta. Det kalles punkttagsering. I tillegg registreres et utvalg av mer sjeldne fuglearter når tellerne forflytter seg mellom tellepunktene. Det kalles linjetaksering.

I tillegg til å registrere antall av de ulike fugleartene, noteres også en rekke andre forhold som kan ha innflytelse på tellingene. Dette inkluderer start- og sluttidspunkt (klokkeslett), værforhold (temperatur, vind, sikt, skydekke og nedbør) samt vårens utvikling i ruta (løvsprett og snødybde). Viktige hjelpemidler for tellemannskapet i felt er kikkert, klokke, notisbok og GPS (Figur 3).

Etter endt feltarbeid legger tellemannskapet sine data inn i en database på internett. Deretter foretar vi kvalitetssikring av de innlagte dataene. Av ulike grunner (sykdom, værforhold, osv.) blir det ikke gjennomført telling i alle ruter hvert år.

FAKTA

- I snitt tar det ca. 2 km å gå fra offentlig vei til første tellepunkt (15 km for telleruta med lengst avstand).
- I snitt er det 205 m høydeforskjell mellom laveste og høyeste tellepunkt (730 m for telleruta med størst forskjell).
- I snitt tar det 5 timer fra start telling for en tellerute til slutt telling (7 timer for telleruta med lengst talletid).

Figur 3.

Viktige hjelpemidler for tellemannskapet i felt er kikkert, klokke, notisbok og GPS.
Foto Oddvin Lund

Hvilke arter overvåkes?

Alle fugler som observeres i telleruta registreres. Når vi skal beregne fuglebestandenes endring over tid (om det er oppgang, nedgang eller stabil bestand av en art, også kalt trender), må vi være sikre på at trendene vi finner er representative for fugleartene på nasjonalt nivå. For å kunne påvise endringer statistisk, må arten være «vanlig nok» til at vi kan skaffe oss gode datasett på dens forekomst, det vil si at arten er registrert i et tilstrekkelig antall ruter. For å oppnå dette er målet at det skal være godkjente registreringer i minst 80 % av rutene hvert år, og for å beregne endringer i en fuglebestand må den aktuelle arten være registrert i minst 50 av tellerutene.

Etter hvert som vi får data fra flere år, vil det trolig være mulig å beregne bestandstrender for flere arter. I 2023 kunne vi beregne trender for 75 fuglearter. I tillegg til trender for de enkelte artene, kan vi også lage flerartsindekser for bestemte typer natur. Basert på data fra Norsk hekkfuglovervåking, beregnes det slike trender for jordbrukslandskap, skog og fjell (**Tabell 1**).

FAKTA

- Totalt 225 observerte arter til og med 2023.
- Det registreres ca. 50 000 par fugl hvert år.
- I snitt 23 arter per tellerute (2-53).
- I snitt 114 par fugl per tellerute.
- 115 arter er observert i mer enn 10 % av tellerutene.
- Løvsanger er den vanligste arten, observert i ca. 90 % av tellerutene og utgjør ca. 20 % av observasjonene.

Tabell 1.

Oversikt over fuglearter hvor vi har gode nok data til å beregne bestandstrender. Flerartsindekser beregnes for enkelte landskapstyper (habitat). Artene som inngår i disse, har fargede felt i kolonnen «Habitat».

Foto: Tom S. Børgesen

Art	Habitat
Bjørkefink	Skog
Blåmeis	Skog, kulturlandskap
Blåstrupe	Fjell
Bokfink	Skog
Buskskvett	Kulturlandskap, våtmark
Dompap	Skog
Duetrost	Skog
Enkeltbekkasin	Våtmark
Fjellrype	Fjell
Fjellvåk	Fjell
Flaggspett	Skog
Fuglekonge	Skog
Gjerdsmett	Skog, kulturlandskap
Gjøk	Hei, skog, fjell, kulturlandskap, våtmark
Gluttsnipe	Våtmark
Grankorsnebb	Skog
Granmeis	Skog
Gransanger	Skog
Grønnfink	Skog, kulturlandskap
Grønnsisik	Skog
Grønnstilk	Våtmark
Gråfluesnapper	Skog
Gråsisik	Skog
Gråspurv	Kulturlandskap, urbant
Gråtrost	Skog, kulturlandskap
Gulerle	Fjell, kulturlandskap, våtmark
Gulsanger	Skog
Gulspurv	Jordbruksområder/kulturlandskap
Hagesanger	Skog
Heilo	Fjell
Heipiplerke	Fjell
Jernspurv	Skog
Kjøttmeis	Skog, kulturlandskap
Kråke	Skog, kulturlandskap, urbant
Lappspurv	Fjell
Linerle	Jordbruksområder/kulturlandskap
Lirype	Fjell
Løvsanger	Skog
Låvesvale	Jordbruksområder/kulturlandskap

Art	Habitat
Munk	Skog
Møller	Skog, kulturlandskap
Måltrost	Skog
Nøtteskrike	Skog
Orrfugl	Hei, skog
Ravn	Hei, skog, fjell
Ringdue	Skog, kulturlandskap, urbant
Ringtrost	Fjell
Rugde	Skog
Rødstilk	Jordbruksområder, våtmark
Rødstjert	Skog
Rødstrupe	Skog
Rødvingetrost	Skog
Sanglerke	Jordbruksområder/kulturlandskap
Sivspurv	Våtmark
Skjære	Kulturlandskap, urbant
Skogsnipe	Våtmark
Småspove	Hei, våtmark, fjell
Steinskvett	Fjell
Storfugl	Barskog
Storspove	Jordbruksområder/kulturlandskap
Strandsnipe	Våtmark
Stær	Jordbruksområder/kulturlandskap
Svarthvit fluesnapper	Skog, kulturlandskap
Svartmeis	Skog
Svartspett	Skog
Svarttrost	Skog
Taksvale	Hei, fjell, kulturlandskap, urbant
Tjeld	Jordbruksområder, våtmark
Toppmeis	Skog
Tornsanger	Hei, kulturlandskap
Trane	Våtmark
Trekryper	Skog
Trepiplerke	Skog
Tårnseiler	Skog, kulturlandskap, urbant
Vipe	Jordbruksområder/kulturlandskap

Rødstjert
Foto: Per H. Olsen

Hvorfor er bestandstrender for hekkefugler i Norge viktige?

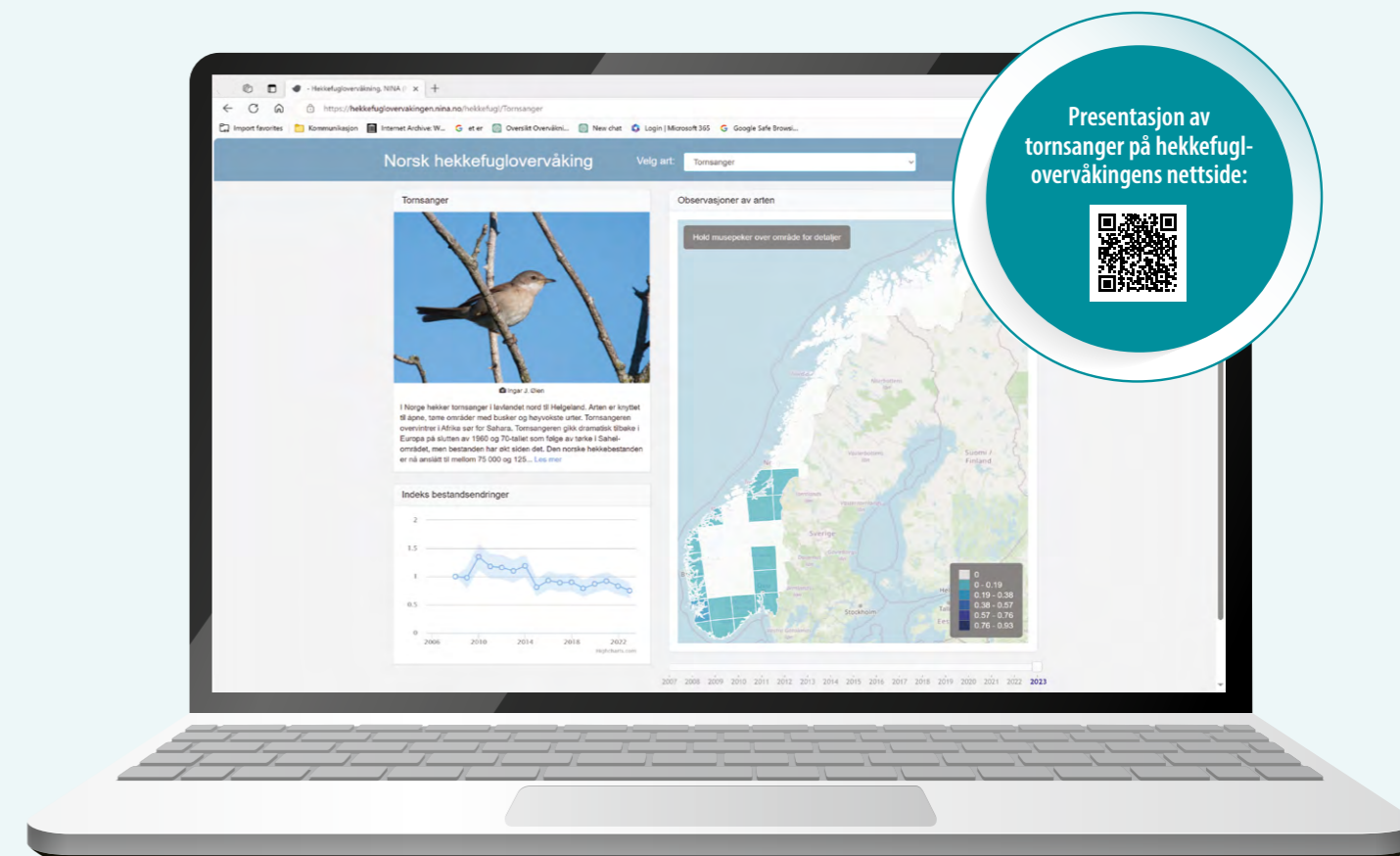
Data fra Norsk hekkefuglovervåking er svært viktige i arbeidet med overvåking av biologisk mangfold i Norge. Resultatene fra tellingene benyttes blant annet som indikatorer for bærekraftig utvikling. Dette omfatter blant annet arbeidet med *Fagsystemet for økologisk tilstand for Norge* for å vurdere tilstanden til landskapstypene skog og fjell, *Naturindeks for Norge* for å vurdere tilstanden til det biologiske mangfoldet samt *Norsk rødliste for arter* der data fra Norsk hekkefuglovervåking gir grunnlag for revisjoner av rødlista.

I tillegg bidrar hekkefuglovervåkingen med viktige data til internasjonale oversikter, slik at blant andre BirdLife International har et bredt grunnlagsmateriale når bestandsendringer og bevaringsstatus for fugler i Europa skal

oppdateres. Ett eksempel er Den felles europeiske databasen for hekkefugler. Det nye europeiske fugleatlas (EBBA2) har også benyttet data fra Norsk hekkefuglovervåking.

Data fra hekkefuglovervåkingen benyttes også regelmessig i vitenskapelige publikasjoner både nasjonalt og internasjonalt. Eksempler er artikler som har undersøkt endringer i fuglesang i Europa og Nord-Amerika, bestandsstatus for vade-fugler i hei og jordbrukslandskap, betydning av påvirkninger i hekkeområder i forhold til overvintringsområder, fuglearters habitattilknytning i Europa og klimaeffekter på fugl.

Enkeltartsindekser presenteres på hekkefuglovervåkingens nettside, sammen med en kort beskrivelse av arten med bilde og kart over hvor i landet arten er observert (**Figur 4**).

Figur 4. Indekser for 75 arter presenteres på hekkefuglovervåkingens nettside.

Dårlig vær kan virke negativt på fuglebestander

For de fleste fugleartene er forutsigbare værforhold viktig, både med tanke dødsrisiko og muligheten for ungeproduksjon. Hvor forutsigbare vinterforholdene er kan ha stor betydning for overlevelse gjennom vinteren. Direkte gjennom klimaepisoder som gjør at fugler dør, eller indirekte ved at fuglene ikke finner nok mat. Slike forhold kan avgjøre om antall av en art øker eller minker.

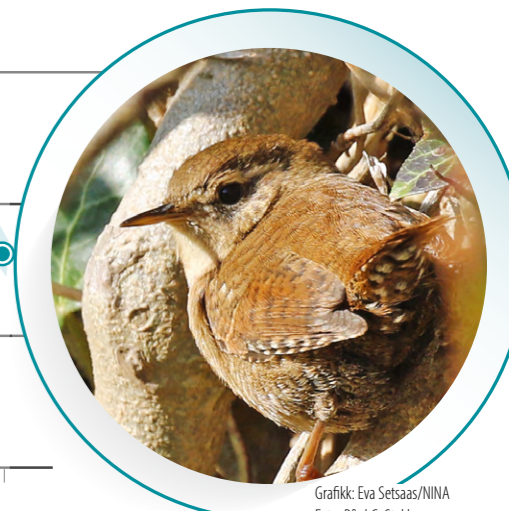
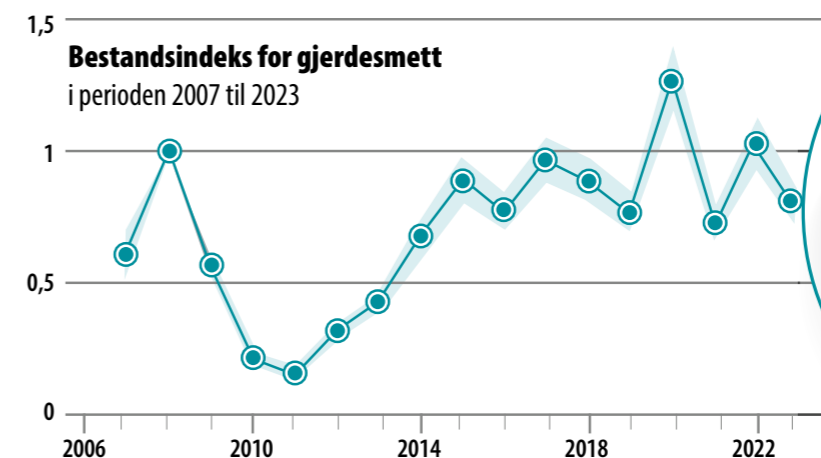
Klimaendringen vi nå erfarer medfører større variasjon i været innenfor korte tidsperioder og dermed mindre forutsigbarhet. Slike forhold hindrer fuglene i å gjøre et godt valg både av hekkeplass og tidspunkt for egglegging. Om vinteren vil det påvirke valg av sted for vinteropp- hold, og tidspunkt for forflytning til og fra vinterområdet. Hekkefugloverbåkingen gir oss mer kunnskap om slike forhold. Det beste eksemplet vi har er effekten av kaldt vintervær på den norske hekkebestanden av gjerdesmett.

Gjerdesmett er en av Norges minste fugler, og hekker vanlig over det meste av landet, men mer fåtallig i Finnmark. Arten kan påtreffes i alle typer skog, og føden består av insekter og edderkoppdyr. I løpet av perioden 2007-2023 ble arten observert i ca. halvparten av de 492 tellerutene i

hekkefugloverbåkingen. De fleste gjerdesmettene trekker ut av Norge om høsten og overvintrer lenger sør i Vest-Europa, men mange tilbringer vinteren i kyststrøkene i Norge. Siden de er avhengig av småkryp som føde, er arten følsom for kalde vintre.

Data fra Norsk hekkefugloverbåking viser store forskjeller i bestanden av gjerdesmett i tidsperioden 2007-2023 (Figur 5). Vintrene 2008/09 og 2009/10 var preget av kulde i Norge, og det var en langvarig kuldeperiode i hele Nord-Europa vinteren 2009/10. Dette gikk hardt ut over gjerdesmetten, og hekkebestandene i 2010 og 2011 var bare ca. 20 % av bestanden vi hadde i 2008. Vi antar at kuldeperioden gikk særlig hardt ut over fuglene som hadde valgt å overvintrere i de nordligste delene av artens vinterområder, som for eksempel i Norge.

I de påfølgende årene, med bedre vinterforhold, økte bestanden igjen, og i 2015 var den oppe på samme nivå som før kuldevintrene. For denne arten, som gjerne legger 8-10 egg i et kull, tok det fire år før bestanden nådde samme nivå som før den ekstreme kuldeperioden.

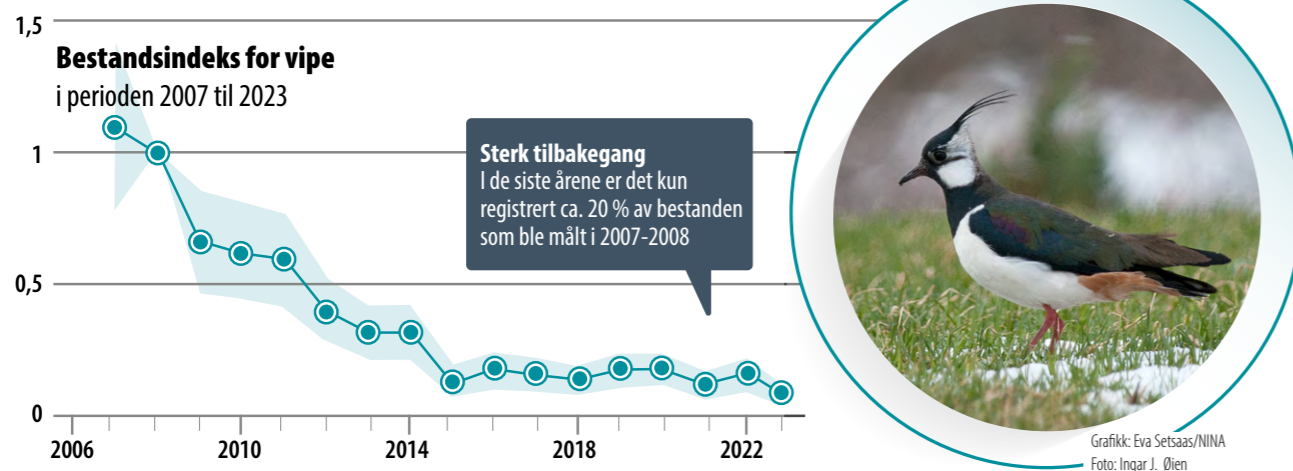
Grafikk: Eva Setsaas/NINA
Foto: Bård G. Stokke

Figur 5.

Bestandsindeks for gjerdesmett i perioden 2007 til 2023. Året 2008 er gitt indeksverdi 1,0. Lysegrønt felt viser usikkerhet for indeksestimatene.

Hekkefugloverbåkingen viser også at bestandsveksten først kom i lavereliggende områder i Sør-Norge, og deretter i høyereliggende områder og i Nord-Norge. Dette viser at selv arter med høy kapasitet for ungeproduksjon trenger flere år for å ta seg igjen etter ugunstige klimaepisoder.

Vipa i sterk tilbakegang

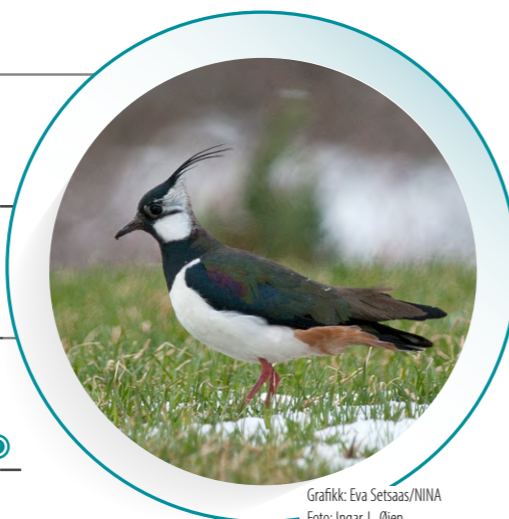

Figur 6.

Bestandsindeks for vipe i perioden 2007 til 2023. Året 2008 er gitt indeksverdi 1,0. Lysegrønt felt viser usikkerhet for indeksestimatene.

FAKTA

I perioden 2007 til 2023 er det registrert vipe i 50 av de 492 hekkefugltellerutene. De aller fleste av disse ligger fra Trøndelag og sørover, men inkluderer også fem områder i Nordland og to områder i Finnmark.

Vipe er den fuglearten som hekkefugloverbåkingen har påvist den mest omfattende bestandsnedgangen for. De siste årene er det bare registrert ca. 20 % av vipebestanden målt i perioden 2007-2008 (**Figur 6**). Arten er nå vurdert som kritisk truet (CR) i Norsk rødliste for arter 2021. Det ble registrert svært omfattende nedgang i perioden fra 2008 til 2015. For perioden 1996-2007 finnes det tellinger som tyder på en ganske stabil bestand.

Det er ingen klar og entydig årsak til den svært kraftige nedgangen vi målte for perioden 2009-2015. Årsaker kan være knyttet til forhold i hekkeperioden, men de kan også være knyttet til forhold i nærliggende hekkebestander der det også har vært omfattende bestandsnedgang. Intensiv jordbruksdrift er en kjent negativ faktor for vipene, bl.a. der dette medfører tidlig grasvekst, effektiv drenering, intensiv markbehandling og gjentatt slått. Viper hekker gjerne med mange reir på et lite område, og de har da et effektivt felles forsvar av hekkeplassen. Bestandssvingninger kan medføre at bestanden passerer en nedre grense der effekten av artens felles forsvar av reir og unger blir dårligere, noe som raskt vil kunne redusere ungeproduksjonen. Forhold i vinterområdene kan også være viktige.

Den samlede europeiske vipebestanden har hatt nedgang fra 1990-tallet, og bestanden ser ut til å være halvert fra 1990 til 2017. Denne bestandsnedgangen ser ut til å ha

vært mest omfattende i Vest-Europa. En sammenstilling av endringer samlet sett for Norge, Sverige og Finland viste stabil bestand for perioden 2006-2018, men med en årlig nedgang på 15 % for Norge og 6 % for Sverige. I Finland har man imidlertid sett en årlig vekst på 6 % for den store bestanden der (100 000 par). Norsk hekkebestand ble for 2011-2013 beregnet til 7 400-10 000 par, men antas å være betydelig lavere enn det i 2023.

Vipe har også tidligere hatt store endringer i hekkebestand i Norge. På slutten av 1800-tallet hekket arten nesten bare langs kysten og sør for Polarsirkelen. Bestandsveksten startet for ca. 100 år siden, og etter hvert spredte vipa seg både nordover og innover i landet. Artens opprinnelige habitat var strandenger og jordbruksområder langs kysten, men den hekket etter hvert både i tilknytning til jordbruksområder og myrområder i innlandet og også i fjellet. Største bestander hadde vi trolig på 1980-tallet. Arten fantes da i egnede habitater over det meste av landet, men mer spredt helt i nord. Årsak til denne bestandsveksten er uavklart. En del av økningen kan trolig knyttes til økning i mengde av egnede hekkeplasser som følge av utviklingen som skjedde i jordbruket i Norge i første halvdel av 1900-tallet. Men tilførsel av fugler fra andre hekkeområder og forhold i trekk og vinterområder lenger sør i Europa kan også være en del av forklaringen.

Tranebestanden er doblet i perioden 2008-2023

Det skjer hele tiden endringer i vår natur. Disse kan ha en naturlig årsak, men det kan også være endringer forårsaket av menneskers aktivitet. De kan både skje innenfor et kort tidsrom eller være mer langsiktige.

Trane er eksempel på en art som nå øker i antall, og hekkefuglovervåkingen viser en tilnærmet doubling av den norske bestanden i perioden 2008-2023 (Figur 7). Vi mangler presis informasjon om endringer før 2008, men det ser ut til at den norske tranebestanden har vært ganske stabil eller i svært sakte vekst siden starten av 1900-tallet. Arten er fortsatt mest tallrik i Sørøst- og Midt-Norge, der den hadde sin hovedforekomst for 100 år siden, men den hekker nå vanlig både lenger nord og lenger vest enn tidligere. Arten finner sitt hekkehabitat i myrer i skogen og i lavereliggende deler av fjellområdene.

Tranen har tidligere vært negativt påvirket av menneskelig aktivitet over svært lang tid. Den forsvant som hekkefugl fra Storbritannia og flere land i Mellom-Europa allerede for flere hundre år siden, og nedgangen for den europeiske bestanden fortsatte fram til 1970-tallet. Etter det har bestanden vokst, og den har femdoblet seg i Europa fra midten av 1980 tallet og fram til 2023.

Planteføde er viktigst på trekk og vinterstid, mens animalsk føde er mest viktig i hekkeområdene.

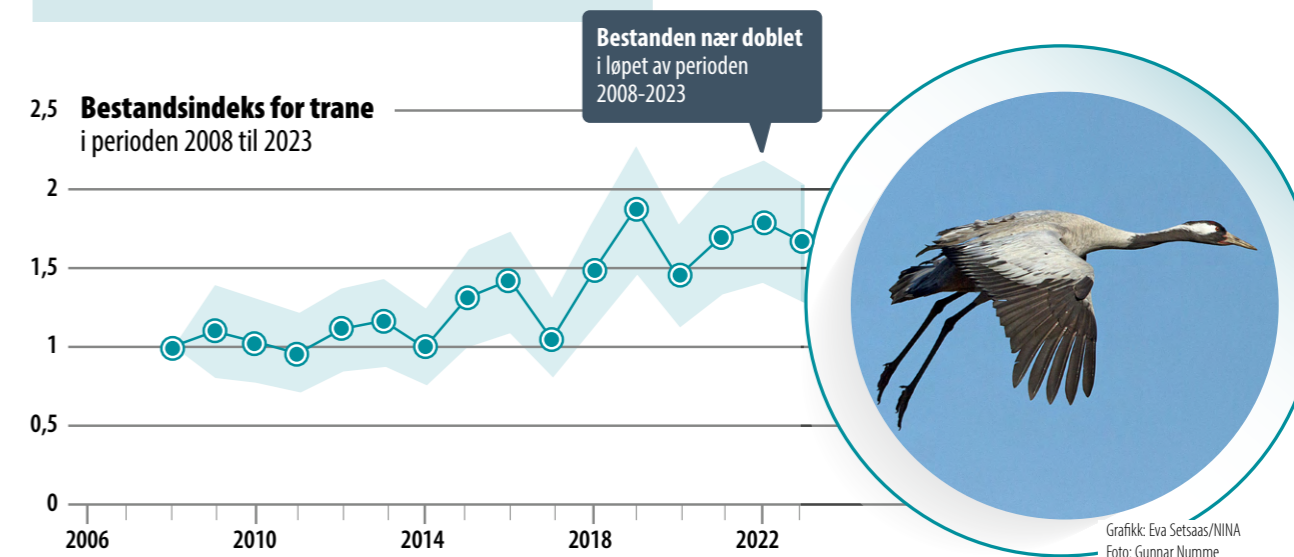
Økningen for den europeiske bestanden siste 40 år ser ut til særlig å være forårsaket av endring i jordbruksdrift i overvintringsområdene og langs trekkveiene. Dette har bedret mattilgangen, og i tillegg utføres det omfattende føring av fugl knyttet til turistindustri langs trekkveiene. Slutt på jakt har gitt lavere dødelighet og også medført at arten er mindre følsom for mennesker. Dette kan virke positivt inn på både overlevelse og ungeproduksjon. Trane er dessuten en av artene som antas å ha fordel av et mildere og fuktigere klima.

Tranedans
Foto: Ingar J. Øien

FAKTA

Trane er en av våre største fugler. Den når en høyde på godt over 1 m når den står på bakken, og er kjent for sin grasiøse vårdans. Den hekker i den nordvestlige delen av Europa og langt østover i Russland. Største del av bestanden, ca. 500 000 individer, hekker imidlertid i Europa. Av disse har Norge ca. 5 000 individer. Flest traner hekker i Finland og Sverige, men det er også store bestander i Tyskland, Polen, Estland og vestlige deler av Russland. Viktigste overvintringsområder for den vest-europeiske tranebestanden er Spania og nordvestlige deler av Afrika.

Figur 7.

Bestandsindeks for trane i perioden 2008 til 2023. Året 2008 er gitt indeksverdi 1,0. Lysegrønt felt viser usikkerhet for indeksestimatene.

Flerartsindekser viser tilstanden for fuglesamfunn i ulike naturtyper

Ved å slå sammen trendene for de artene som hekker i bestemte habitater, kan vi presentere indekser for fugler i ulike naturtyper. Norsk hekkefuglovervåking utarbeider årlig slike oppdaterte flerartsindekser for fuglearter som hekker i jordbrukslandskap, skogen og fjellet (se **Tabell 1** for en oversikt over de artene som inngår i disse indeksene).

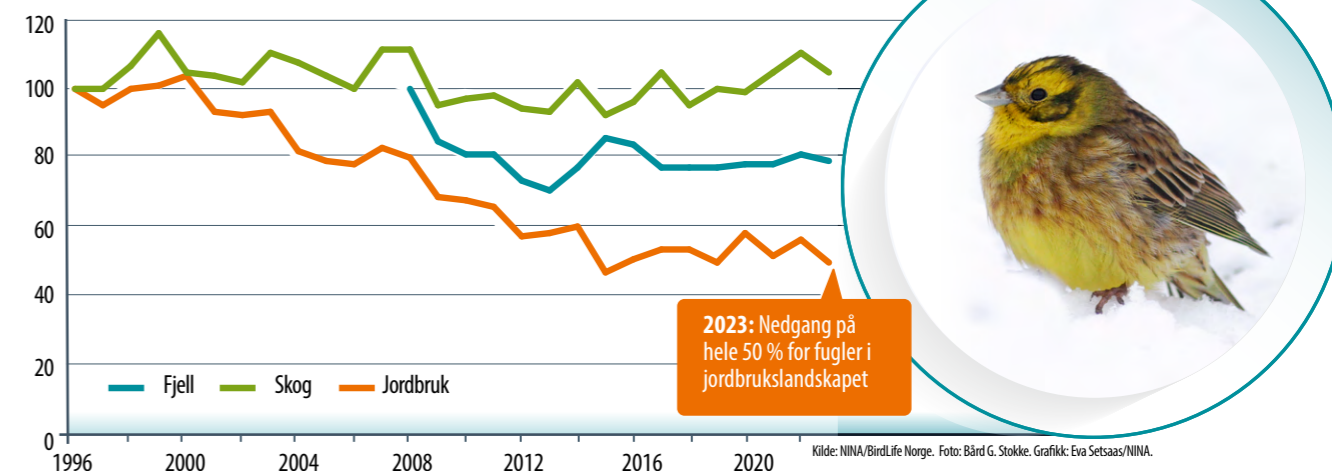
Bestandsindeksen for jordbrukslandskap inkluderer sju fuglearter som i hekkeperioden finnes på jordbruksarealer og i kulturlandskapet. Bestandsindeksen for skog inkluderer 24 fuglearter som finnes i skogen i hekketiden. Bestandsindeksen for fjell inkluderer åtte fuglearter som i stor grad er knyttet til våre fjellområder i hekkeperioden. Tidsserien for bestandsendringer hos hekkefugl i jordbrukslandskap og skog er satt sammen av data fra tre forskjellige datasett. I tillegg til data fra Norsk hekkefuglovervåking, inkluderer vi data fra BirdLife Norges hekke-

fugltaksering og fugletellingene i Terrestrisk naturovervåking (TOV) fra perioden 1996-2008. Tidsserien for bestandsendringer for fjellfuglene starter i 2008 og er utelukkende basert på data fra Norsk hekkefuglovervåking.

Av de tre naturtypene vi lager flerartsindekser for, står det klart dårligst til med fuglearter som hekker i jordbrukslandskapet. Det har vært en betydelig nedgang i hekkebestandene for flere av de vanligste artene i denne naturtypen siden årtusenskiftet. I perioden 1996-2023 har det vært en nedgang på ca. 50 % i hekkebestandene, selv om det er en antydning til stabilisering i perioden 2015-2023 (**Figur 8**). Vipa er den arten som har hatt størst nedgang, men også hekkebestandene av storspove, sanglerke og gulspurv har avtatt betydelig. Sanglerkebestanden er imidlertid økende igjen, selv om den fortsatt er langt under det den var på 1990-tallet. Linerle, stær og låvesvale har hatt relativt stabile bestander i perioden 2008-2023.

Indikator for fuglearter i fjell, skog og jordbrukslandskap i Norge

Indeks (%)

Figur 8.

Bestandsindekser for hekkebestandene av fugler i jordbrukslandskap, skogen og fjellet til og med 2023. Årlige gjennomsnitt av indeksverdier for sju jordbrukslandskapsarter, 24 skogsarter og åtte fjellarter. Året 1996 er gitt indeksverdi 100 % for skog og jordbrukslandskap. 2008 er gitt indeksverdi 100 % for fjell.

Jordbruksarter

Linerle
Foto: Bård G. Stokke

Storspove
Foto: Ingar J. Øien

Låvesvale
Foto: Bård G. Stokke

Stær
Foto: Bård G. Stokke

Foto: Ingar J. Øien

Flerartsindeksen for de 24 skogsfuglartene viser ingen entydige endringer i perioden 1996-2023 (**Figur 8**). Resultatene viser at noen skogslevende fuglearter, som måltrost, gransanger og gråfluesnapper, har hatt en liten økning i perioden. Andre arter, som jernspurv og granmeis, har derimot hatt en liten nedgang.

Foto: Blåstrupe - John A. Kålås. Heilo og lappspurv - Bård G. Stokke

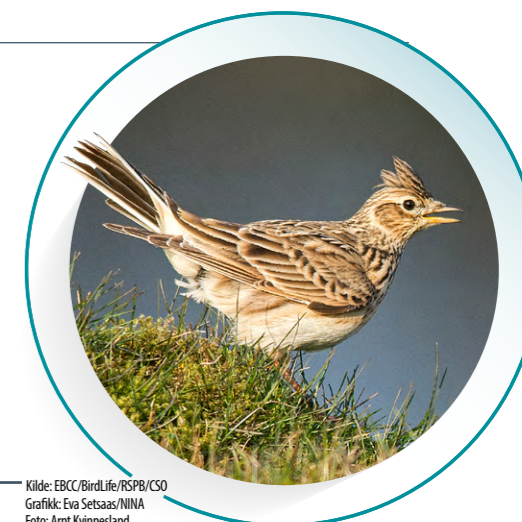
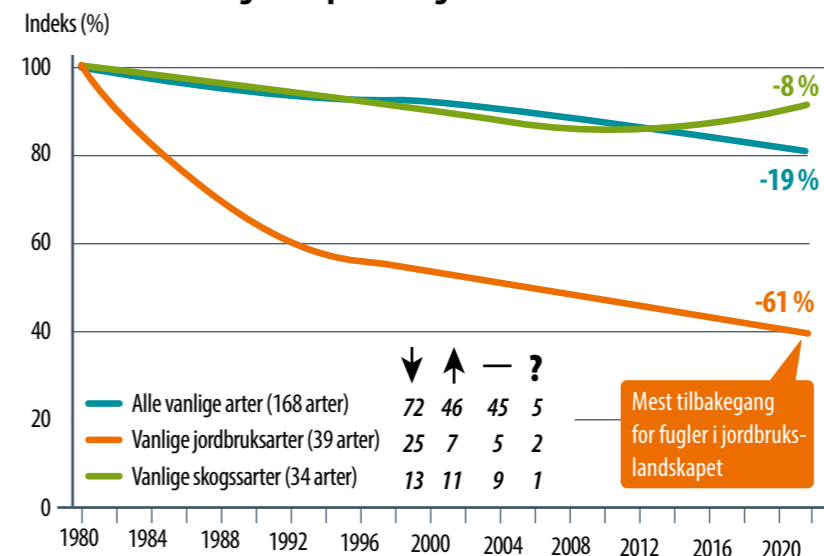
Hekkefuglene i fjellet som inngår i denne indeksen hadde en tydelig nedgang i perioden 2008-2013, etterfulgt av en stabilisering av bestandene fram til og med 2023. I hele perioden 2008-2023 har fjellfuglene hatt en nedgang på ca. 10 %. Blåstrupe og lappspurv er de artene som har hatt størst nedgang i hekkebestandene.

Hvordan står det til med fuglene i resten av Europa?

Den felles europeiske databasen for hekkefugler (PECMBS) henter inn data fra de fleste europeiske land og bruker disse til å sammenstille informasjon om endring av fuglebestander på europeisk nivå. Norsk hekkefugloverbåking er involvert i dette arbeidet gjennom å være leverandør av data fra Norge. I 2023 ble bestandsindekser fra perioden 1980-2022 oppdatert for 168 «vanlige» europeiske hekkefuglearter (**Figur 9**).

Indeksene viser at fuglebestandene i Europa er i nedgang, og som i Norge står det verst til med artene i jordbrukslandskapet. Arter som tidligere var vanlig forekommende, forsvinner fra landsbygda i Europa. Endringer i driftsformer i jordbruket blir ansett som den viktigste årsaken til den negative utviklingen. I Storbritannia, som er det landet med lengst tidsserie for fugler som indikatorer i jordbrukslandskap, er situasjonen aller verst.

Indikator for vanlige europeiske fuglearter

Figur 9. Utviklingen i hekkebestandene fram til og med 2022 hos 168 fuglearter i Europa samlet (blå linje) og for et utvalg på 39 av disse fugleartene som inngår i indikatoren for fugler i jordbrukslandskap (oransje linje), samt et utvalg på 34 skogssarter som presenteres med grønn linje i figuren. Tall i kursiv viser antall arter i hver indikator som er i kraftig eller moderat nedgang, moderat eller kraftig økning, stabil og usikker.

Foto: Elise Ingvaldsen

Finn mer informasjon her:

Norsk hekkefuglovervåking - nettside
<https://hekkefuglovervakingen.nina.no/hekkefugl>

Miljøstatus i Norge
<https://miljostatus.miljodirektoratet.no/tema/arter/fugler/>

Publikasjoner fra Norsk hekkefuglovervåking
<https://hekkefuglovervakingen.nina.no/Fugl/Publikasjoner.aspx>

Miljødirektoratet - prosjektside
<https://www.miljodirektoratet.no/aktuelt/miljohistorier/avslorer-fuglenes-hemmeligheter/>

BirdLife Norge - prosjektside
<https://www.birdlife.no/prosjekter/hekkefuglovervakingen.php>

Rødliste for arter 2021
<https://artsdatabanken.no/lister/rodlisteforarter/2021/>

Video om gjennomføringen av Norsk hekkefuglovervåking
<https://www.jottacloud.com/s/2300299830204fc41f6a1d4f79b05d9a322/thumbs>

Pan-European Common Bird Monitoring Scheme (PECBMS)
<https://pecbms.info/>

Gjerdsmett
Foto: Bård G. Stokke

NINAs publikasjoner

NINA Rapport

Dette er NINAs ordinære rapportering til oppdragsgiver etter gjennomført forsknings-, overvåkings- eller utredningsarbeid. I tillegg vil serien favne mye av instituttets øvrige rapportering, for eksempel fra seminarer og konferanser, resultater av eget forsknings- og utredningsarbeid og litteraturstudier. NINA Rapport kan også utgis på engelsk, som NINA Report.

NINA Temahefte

Heftene utarbeides etter behov og serien favner svært vidt; fra systematiske bestemmelsesnøkler til informasjon om viktige problemstillinger i samfunnet. Heftene har vanligvis en populærvitenskapelig form med vekt på illustrasjoner. NINA Temahefte kan også utgis på engelsk, som NINA Special Report.

NINA Fakta

Faktaarkene har som mål å gjøre NINAs forskningsresultater raskt og enkelt tilgjengelig for et større publikum. Faktaarkene gir en kort framstilling av noen av våre viktigste forskningstema.

Annen publisering

I tillegg til rapporteringen i NINAs egne serier publiserer instituttets ansatte en stor del av sine forskningsresultater i internasjonale vitenskapelige journaler og i populærfaglige bøker og tidsskrifter.

ISSN 2535-6526
ISBN: 978-82-426-5202-7

Foto: Elise Ingvaldsen

Norsk institutt for naturforskning

NINA Hovedkontor
Postadresse: Postboks 5685 Torgarden, NO-7485 Trondheim
Telefon: 73 80 14 00
E-post: firmapost@nina.no
www.nina.no
Organisasjonsnummer 9500 37 687

Samarbeid og kunnskap for framtidens miljøløsninger